

УДК 37.013.43

О. Макеєва, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВОЛОНТЕРСЬКА ПРАКТИКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Розкрито сутність поняття "волонтерство" й основні підходи до розуміння цього явища. Визначено роль волонтерської практики у процесі формування професійної культури майбутніх соціальних працівників. Охарактеризовано діяльність однієї зі "Шкіл волонтерства", зазначено мету діяльності школи, основні напрями роботи тощо. Здійснено інтернет-анкетування з метою дослідження рівня обізнаності майбутніх соціальних працівників із сутністю волонтерства й станом волонтерського руху, а також, представлено результати інтернет-анкетування.

Ключові слова: волонтер, волонтерство, волонтерський рух, волонтерська практика, професійна культура, професійна підготовка.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи вищої освіти та в період її інтеграції у європейський освітній простір проблема професійної підготовки майбутніх фахівців різних галузей стає однією з провідних. Перед державою постає завдання підвищення якості освіти та її конкурентоздатності на світовому освітньому ринку. У цьому контексті неабиякої актуальності набуває проблема професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, адже рівень соціального життя суспільства багато в чому залежить від якісної та вчасної допомоги й підтримки органів соціального захисту населення. Дослідники більше увагу приділяють пошуку шляхів вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Одним із таких шляхів є впровадження волонтерської практики, як частини неперервної, у навчально-виховний процес майбутніх фахівців із соціальної роботи.

Мета статті – розкрити роль волонтерської практики як однієї зі складових педагогічної технології формування професійної культури майбутніх соціальних працівників.

Стан досліджень. Дослідженню проблеми сутності явища волонтерства приділяли увагу науковці З. Бондаренко, А. Дюнан, І. Іванова, О. Кін, Т. Лях, Т. Мор, Л. Тюття, Л. Рудева, З. Фалинська, Г. Чейнен. Особливості волонтерського руху вивчали дослідники О. Безпалько, Р. Вайнола, О. Голіченко, О. Данильченко, О. Капська, Р. Колосова, І. Пінчук, М. Фурлан, С. Хоружий, Щекова О. Роль волонтерської практики у процесі підготовки соціальних працівників досліджували Т. Тверезовська, Л. Сатановська й ін.

Виклад основних положень. Досліджуючи проблему професійного становлення майбутніх соціальних працівників, а саме, формування їхньої професійної культури, не можна не відзначити важливу роль волонтерської практики. Саме у процесі здійснення волонтерської діяльності майбутній соціальний працівник усвідомлює значущість обраної професії, отримує унікальний досвід роботи з різними категоріями населення, розвиває професійно значущі якості. Відтак, ми переконані, що волонтерська діяльність сприяє формуванню професійної культури майбутніх фахівців соціальної сфери.

Теоретичний аналіз означеної проблеми показав, що науковці активно досліджують сутність цього феномена, його структуру, мотиви волонтерської роботи, значення її для особистого та професійного становлення й розвитку. У контексті дослідження проблеми формування професійної культури майбутніх соціальних працівників необхідність розкриття сутності й ролі цього явища підвищується. Адже, на наше переконання, саме волонтерська діяльність майбутніх фахівців із соціальної роботи є запорукою успішного формування в них професійної культури.

Нормативно-правове забезпечення волонтерської діяльності відображається в законодавстві України. Так, основні категорії волонтерської діяльності висвітлені в

Законі України "Про волонтерську діяльність". Волонтерська діяльність, відповідно до закону, визначається як добровільна, соціально спрямована, неприбуткова діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом волонтерської допомоги. Волонтерська діяльність є формою благодійної діяльності. У той же час, волонтерська допомога є роботою, що безоплатно виконується волонтерами [1, с. 2].

Волонтерство, на думку Л. Тютті та І. Іванової, є інструментом соціального, культурного, економічного й екологічного розвитку. Також, на переконання дослідниць, волонтерство є добровільною, непрофесійною соціальною роботою, яка сприяє поліпшенню якості життя особистості, особистісному зростанню, поглибленню почуття солідарності, задоволенню потреб людини [2, с. 216].

Дослідниця З. Бондаренко, на основі проведеного порівняльного аналізу, узагальнила що більшість дослідників розглядають волонтерську діяльність як благодійність, що здійснюється фізичними особами на засадах неприбуткової діяльності, без заробітної плати, без кар'єрного зростання, заради добробуту та процвітання спільнот і суспільства загалом. Волонтерську діяльність також можна розглядати як отримання всебічного задоволення особистих і соціальних потреб шляхом надання допомоги іншим людям [3, с. 39].

Л. Рудева у своєму дослідженні визначила основні напрями та форми роботи волонтерів. До основних напрямів належать: соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у соціумі, соціальна опіка і захист найменше захищених категорій населення, соціальний супровід дітей і молоді та допомога їхньої інтеграції у суспільство [4, с. 24].

Волонтерство, на думку З. Фалинської, це вагомий ресурс соціальної роботи і, водночас, можливість удосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників [5, с. 230]. Ми погоджуємось із поглядом, що волонтерська діяльність є не лише способом проведення вільного часу, самореалізації та можливості принести користь суспільству, але і стимуляцією майбутніх соціальних працівників до професійного зростання й розвитку. Відтак можна зробити висновок, що у процесі волонтерської роботи в майбутніх соціальних працівників відбувається формування мотиваційно-ціннісного компоненту професійної культури.

Т. Лях звертає увагу на важливість реалізації волонтерської діяльності у процесі професійного становлення майбутніх соціальних працівників. Вчена стверджує, що волонтерська діяльність сприяє формуванню особистісних якостей, як наприклад, милосердя, доброта, прагнення прийти на допомогу ближньому. Волонтерська діяльність, на думку Т. Лях, формує в особистості постійну потребу у творчо-результативній діяльності, яка в подальшому орієнтуватиме майбутнього фахівця на досягнення поставлених цілей, доведення розпочатої

справи до бажаного результату. Т. Лях стверджує, що волонтерська діяльність сприяє набуттю професійного досвіду, розширенню світогляду, підвищенню культурного рівня, розвитку соціального інтелекту, творчих здібностей майбутнього соціального працівника [6, с. 139].

Виходячи з того, що волонтерство є багатограним і багатоаспектним феноменом, дослідниця О. Кін охарактеризувала волонтерську діяльність із погляду спрямованості заходів, які можуть відбуватись у її межах:

- педагогічного спрямування – проекти надання педагогічної допомоги дітям девіантної поведінки, дітям із вадами фізичного, розумового та фізичного розвитку, організація і проведення календарних свят для дітей-сиріт, організація раціонального дозвілля для вихованців дитячих будинків, притулків, інтернатів;

- юридичного спрямування – надання юридичної допомоги вихованцям соціально-вразливих категорій, проведення консультацій із проблем прав дитини та її захисту;

- природоохоронного спрямування – проекти практичної природоохоронної діяльності, проведення еколого-природоохоронної пропаганди, екскурсій, краєзнавчих походів тощо;

- валеологічного спрямування – проекти, орієнтовані на формування здорового способу життя, виховання позитивного ставлення до здорового способу життя, інформування про засоби й методи формування здорових звичок, проведення роз'яснювальної роботи щодо організації раціонального режиму праці та відпочинку, викорінювання шкідливих звичок (тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотиків), дотримання оптимального рухового режиму, раціонального харчування;

- благодійного спрямування – проекти надання матеріальної допомоги соціально-незахищеним категоріям населення;

- патріотичного спрямування – проекти роботи з ветеранами війни, історико-краєзнавча робота, проекти вивчення історії рідного краю, міста, університету й т. ін.,

- політичного спрямування: проекти участі в молодіжній політиці, проекти міжнародного виховання [7, с. 207].

Останнім часом проблемі волонтерства, як важливій складовій професійної підготовки майбутніх соціальних працівників приділяють усе більше уваги. Так, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, на базі кафедри соціальної роботи працює "Школа волонтерів". Проект був створений для допомоги переселенцям із тимчасово окупованих територій та учасників АТО. Метою "Школи волонтерів" є підготовка студентів до соціально-психологічної волонтерської роботи з переселенцями й учасниками бойових дій. Основним напрямом роботи "Школи волонтерів" є організація освітнього простору для підготовки та навчання волонтерів. Для реалізації цього завдання керівники проекту залучають викладачів факультету, провідних фахівців у галузі соціальної роботи з постраждалими внаслідок катастроф, та інших фахівців. Керівництво проекту постійно проводить лекції, конференції та майстер-класи, у процесі яких майбутні волонтери здобувають знання щодо специфіки волонтерської роботи, опановують навички волонтерської допомоги. Наведемо приклади тем лекцій "Школи волонтерів": "Позиція волонтера у наданні допомоги в кризових ситуаціях", "Кризова допомога постраждалим в зоні АТО. Когнітивний підхід", "Організація психологічної роботи під час проведення бойових дій", "Групова робота в кризовій ситуації", "Встановлення та підтримка контакту з людьми, які перебувають у кризовому стані", "Ефективні методи роботи з кризовими станами", "Волонтерська робота з дітьми" тощо. Майбутні волонтери також беруть безпосе-

редню участь у наданні соціально-психологічної допомоги постраждалим, створюють програми освіти та дозвілля дітей-переселенців. Також на базі "Школи волонтерів" проводиться робота зі створення координаційного центру дистанційної допомоги постраждалим.

У процесі вивчення проблеми волонтерської практики майбутніх соціальних працівників і дослідженні її ролі у формуванні професійної культури нами було проведено інтернет-анкетування студентів. У дослідженні взяли участь 124 студенти I–IV курсів спеціальності 231 – "Соціальна робота" ВНЗ України, а саме: Чернігівського національного технологічного університету, Запорізького національного технічного університету, Національного університету "Києво-Могилянська академія", Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, Київського університету ім. Бориса Грінченка, Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка, Хмельницького національного університету та Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Студенти дали розгорнуті відповіді щодо того, як вони розуміють явище волонтерства. Характерними рисами такої діяльності опитувані вважають добровільність, безкорисливість, суспільну користь, неприбутковість. Студенти також зазначають, що волонтерська діяльність спрямована на допомогу нужденним людям, тим хто потрапив у складну життєву ситуацію. У ході опитування ми також намагались визначити ставлення студентів до такого роду діяльності. Так, 84,1 % опитуваних позитивно ставляться до волонтерства, 14,7-нейтрально, 3,9 %-неоднозначно. Варто відмітити, що жоден опитуваний не ставиться до волонтерства негативно. Ми також визначили наскільки студенти обізнані з волонтерським рухом в Україні та які волонтерські організації їм відомі. Нами були отримані такі результати: 18,6 % опитуваних знають про волонтерський рух в Україні й активно беруть участь у ньому, 37,3 % брали участь раніше, 43,1 % чули про волонтерський рух, але не беруть у ньому участі, і 1,1 % опитуваних ніколи раніше не чули про такий. Студенти також навели приклади волонтерських організацій, які вони знають, а саме: "Крила фенікса", "Червоний хрест", "Корпус миру", "Патріот", "Вільна Україна", "Волонтер", "Від серця до серця", "Руки допомоги", "Повернись живим", "Крим SOS", "Жіноча сотня", "Надія", і багато інших. Студенти (54,9 %) зазначили, що вони досить часто знаходять інформацію про волонтерські проекти та отримують запрошення до співпраці, 41,25-рідко зустрічають подібну інформацію, а 3,9 % опитуваних ніколи не чули про таке. Нами також було визначено те, чи бажають студенти займатись волонтерською діяльністю. Так, 47,5 % прагнуть займатись волонтерською роботою, 17,8 % не бажають, а 34,7 % відчувують складність у відповіді. За результатами анкетування нами також було визначено якими видами волонтерської роботи студенти займаються, займалися, чи прагнуть займатись. У цьому рейтингу перше місце опитувані віддали соціальним проектам (77,6 %), культурним проектами прагнуть займатись 46,9 % опитуваних, фандрейзингом 27,6 %, спортивними проектами – 23,5 %, екологічними – 20,4 % студентів. Нами також були запропоновані відкриті питання про те, як впливає волонтерська діяльність на професійний розвиток майбутніх фахівців і яку роль відіграє волонтерська практика. Студенти в переважній більшості наголошують на необхідності впровадження волонтерської практики у великому обсязі в навчальний процес, адже вважають, що саме така практика є джерелом унікального професійного досвіду. Студенти вважають, що волонтерська практика позитивно впливає

на професійне становлення майбутніх фахівці соціальної сфери, розвиває їхні професійні вміння й навички, збагачує арсенал професійних знань, сприяє формуванню цінностей соціальної роботи, допомагає усвідомити специфіку та соціальну значущість майбутньої професії. Крім того, опитувані переконані, що участь у волонтерських проектах не лише сприяє професійному розвитку, а й особистісному.

Висновок. Отже, волонтерська діяльність є задоволенням особистісної потреби в допомозі людям, яка реалізується шляхом волонтерської допомоги, безкоштовної, безкорисної, добровільної та соціально спрямованої. Аналіз науково-педагогічної літератури дав можливість визначити функціональне призначення волонтерської діяльності як методу формування професійної культури майбутніх соціальних працівників. У цьому контексті волонтерська діяльність спрямована на підвищення професійної мотивації, формування ціннісних орієнтацій, поглиблення професійних знань, удосконалення професійних умінь і навичок, збагачення професійного досвіду, розширення професійного й наукового світогляду, формуванню моральних якостей майбутнього соціального працівника. Ми переконані, що впровадження волонтерської діяльності як обов'язкового виду практики суттєво підвищить рівень професіоналізму майбутнього фахівця із соціальної роботи.

Перспективу подальших розвідок ми вбачаємо в розробці навчально-методичного забезпечення волонтерської практики майбутніх соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Закон України "Про волонтерську діяльність" від 19.04.2011 № 3236-УІ // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 42, ст. 435.

O. Makeieva, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE VOLUNTARY PRACTICE OF FUTURE SOCIAL WORKERS AS PEDAGOGICAL CONDITION FOR THE PROFESSIONAL CULTURE FORMING

Abstract. The article reveals the essence of the concept of volunteerism. The author presented different approaches of researchers to understanding this phenomenon, which were developed within the framework of pedagogical science. The author also defined the role of volunteer practice in the process of professional culture forming of future social workers. The article also describes the activity of one of the "Volunteer Schools", the purpose of this school's activities, the main areas of work. The author conducted an Internet questioning to study the level of awareness of future social workers with the essence of volunteerism and the state of the volunteer movement. The results of the questionnaire are also presented in the article. The author concluded that volunteering is the satisfaction of personal needs to help people, which is implemented by the volunteer support: free, free disinterested and socially oriented. Also the author has determined that volunteer activities aimed at improving professional motivation, the forming of values, development of professional knowledge, improving the professional skills, enriching the professional experience, expanding the scientific outlook and forming of moral qualities of a future social worker. Also, the author convinced, that the introduction of voluntary activities as a mandatory type of practice will significantly increase the level of professionalism of the future expert in social work. The prospects for further research we see in working out an educational and methodical support of voluntary practices for future social workers.

Key words: volunteer, volunteerism, volunteer movement, volunteer practice, professional culture, vocational training.

E. Makeeva, asp.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ВОЛОНТЕРСКАЯ ПРАКТИКА БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Раскрыта сущность понятия "волонтерство и основные подходы к пониманию этого явления. Определена роль волонтерской практики в процессе формирования профессиональной культуры будущих социальных работников. Охарактеризована деятельность одной из "Школ волонтерства", указана цель деятельности школы, основные направления работы. Осуществлено интернет-анкетирование с целью исследования уровня осведомленности будущих социальных работников с сущностью волонтерства и состоянием волонтерского движения, а также представлены результаты интернет-анкетирования.

Ключевые слова: волонтер, волонтерство, волонтерское движение, волонтерская практика, профессиональная культура, профессиональная подготовка.

Відомості про автора

Макеєва Олена Анатоліївна – аспірант кафедри педагогіки Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна.

Контактна інформація: +38097 906 81 27, aljona.makeeva@rambler.ru

Макеєва Елена Анатольевна – аспірант кафедри педагогіки Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко.

Контактная информация: +38097 90 68 127, aljona.makeeva@rambler.ru

Makeieva Olena – PhD student of Pedagogy Department of Psychology Faculty, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

Контактна інформація: +380979068127, aljona.makeeva@rambler.ru

2. Тюптя Л. Т. Соціальна робота (теорія і практика) : навч. посіб. / Л. Т. Тюптя, І. Б. Іванова. – К. : ВМУРОЛ "Україна", 2004.

3. Бондаренко З. П. Організація волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.05 / З. П. Бондаренко. – К., 2005.

4. Рудева Л. С. Сутність волонтерського руху як виду соціально-психологічної роботи / Л. С. Рудева // Вісн. психології та педагогіки. – 2010. – № 4. – С. 23–27.

5. Фалинська З. З. Волонтерська практика у системі підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери / З. З. Фалинська // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Серія "Педагогіка, соціальна робота". – 2013. – Вип. 29. – С. 230–232.

6. Лях Т. Л. Волонтерство як суспільний феномен / Т. Л. Лях // Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. пр. / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2004. – Вип. 3–4. – С. 139.

7. Кін О. М. Розвиток волонтерської діяльності студентської молоді України наприкінці ХХ століття / О. М. Кін : зб. наук. праць "Педагогіка та психологія". – Харків, "Смугаста типографія", 2005. – Вип. № 56. – С. 202–212.

References

1. Zakon Ukrainy "Pro volonters'ku diyal'nist'" vid 19.04.2011 # 3236-U1 // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy (VVR), 2011, # 42, st. 435.

2. Tyuptya L. T. Sotsial'na robota (teoriya i praktyka) : navch. posib. / L. T. Tyuptya, I. B. Ivanova. – K. : VMUROL "Ukrayina", 2004.

3. Bondarenko Z. P. Orhanizatsiya volonters'koyi roboty maybutnikh sotsial'nykh pedahohiv v umovakh vyshchoho navchal'noho zakladu : dys. ...kand. ped. nauk : 13.00.05 / Z. P. Bondarenko. – K., 2005.

4. Rudyeva L. S. Sutnist' volonters'koho rukhu yak vydu sotsial'no-psykhologichnoyi roboty / L. S. Rudyeva // Visnyk psykhoholohiyi ta pedahohiky – 2010. – # 4. – S. 23–27.

5. Falyns'ka Z. Z. Volonters'ka praktyka u systemi pidhotovky maybutnikh fakhivtsiv sotsial'noyi sfery / Z. Z. Falyns'ka // Naukovyy visnyk Uzhhorozh's'koho natsional'noho universytetu. Seriya "Pedahohika, sotsial'na robota". – 2013. – Vyp. 29. – S. 230–232.

6. Lyakh T. L. Volonterstvo yak suspil'nyy fenomen / T. L. Lyakh // Problemy pedahohichnykh tekhnolohiy : zb. nauk. pr. / Volyns'kyi derzhavnyy universytet imeni Lesi Ukrainky. – Luts'k, 2004. – Vyp. 3–4. – S. 139.

7. Kin O. M. Rozvytok volonters'koyi diyal'nosti student's'koyi molodi Ukrainy naprykintsi KhKh stolittya / O. M. Kin : zb. nauk. prats' "Pedahohika ta psykhoholohiya". – Kharkiv : Smuhasta typhografiya, 2005. – Vyp #56. – S. 202–212.

Надійшла до редколегії 22.04.17